

על משמעות ברכת "ברוך שעשני כרצוני"

אבודרהם מעיר בפרק ברכות השחר: "והנשים נוהגות לברך במקום 'שלא עשני אשה' (שמברכים הזכרים) 'שעשני כרצוני', כמי שמצדיק את הדין על הרעה הבאה עליו". "נוהגות לברך" – כתיב, ולא חייבות לברך. מכאן נבין אולי את דברי בעל "בית יעקב" הקובע: "ביעשני כרצוני" – נכון בעיני שלא תברך בשם ומלכות". יצוין, שבכמה סידורים הושמטה הברכה הזאת בכלל. בעל "פרי חדש", אכן חולק, דאין לאשה לברך ברכה זו כלל "כיוון דלא אשכחינן בגמרא" (אורח חיים סימן מו). ומציין בעל "ערוך השולחן": "והנה רבנו כתב שהנשים מברכות 'שעשני כרצוני' וכן נדפס במקצת סידורים (משמע – באחרים לא) והוא מעין הצדקת הדין שנבראה כך (עובדה החרוטה בנגים). אמנם בגמרא לא נזכרה ברכה זו, וכמדומני שלא נהגו לברכה האידנא".

הרב ברוך טולידנו ז"ל ב"קיצור שולחן ערוך השלם" מציין: "אנחנו נוהגים מימי רבותינו לומר 'שלא יצרני אשה' במקום 'שלא עשני...' (דיני ברכות השחר י"ב), כי באיש נאמר אך ורק "ויצר" ולא פועל אחר בעוד שבאשה נאמר "ויבן ה' אלקים את הצלע" (בראשית ב', כב) שהוא ביטוי מובהק לעשייה. ונראה לי דרצו להדגיש שזאת היא עבודה פיזיולוגית ובה נעוצה גורלה של האשה לעומת גורלו של האיש. האיש עצמו לא מתנשא לברך: 'ברוך שעשני אישי אלא מברך' – "שלא עשני אשה", שלא נגזר עליו להיווצר אשה. מבחינה זו הוא נהנה מפריזולוגיה פיזיולוגית, הוא בעל רמ"ח אברים ולא רני"ב אברים כמו האשה, כדברי חכמינו ז"ל, וזה משחרר אותו מהמטלות הקשות הרובצות על האשה, באשר היא אשה.

ומהן המטלות שאין לאיש חלק עם האשה: האשה נכנסת להריון ובמשך תשעה ירחים היא נושאת את הוולד בבטנה וזה מחייב אותה להתנהגות זהירה ותואמת את מצבה: תזונה נכונה, אורח חיים שונה ועוד. הלידה וצירי הלידה המלווים אותה אינם, כנראה, חוויה מרנינה, שהרי נאמר בתורה "בעצב תלדי בנים". חז"ל אף ציינו שיש רגעים של צער שבהם האשה נשבעת שהיא לא תזדקק יותר לבעלה. ומכאן החובה להבאת הקרבנות. עם זאת "אם הבנים שמחה" לעומת "עקרה לא ילדה".

זכורה התפרצותה של רחל: "הבה לי בנים ואם אין – מתה אנכי" (בראשית ל', א). אשה עקרה נכונה לכל הקרבה למען הסר חרפת העקרות הפוגעת בנרקיסיותה. היא חשה עצמה פגומה ולא יוצלחת, וסיפור חנה יוכיח (אם היה צורך בהוכחה נוספת). גם בימינו שכיח הרצון אצל האשה המודרנית ללדת ילד, ולו בטיפולים יקרים, קשים ומסוכנים. האשה צריכה להניק את הוולד לדאוג לטיפולו היומיומי להזנתו, לרווחתו, לגידולו ולהעניק לו חום ואהבה. כדברי הזהב של הרב סולובייצ'יק ז"ל: "האמא נעשית (עתה) חטיבה אחת עם התינוק ובו היא מוצאת את מימוש עצמה. יש כאן מזיגה רגשית של שתי ישויות". כתוצאה מהקשר המיוחד הזה, האמא תראה את עצמה מחוייבת למלא תפקידה כעקרת בית – הוי אומר עיקר הבית – ולוקחת אחריות על ארגונו וטיפולו של הבית שהוא רוב עולמה בחינת "כבודה בת מלך פנימה" ולמצוא את האיזון העדין בין דרישות הקריירה שבה היא מממשת חלק מעצמה לבין הצורך הנפשי לחיות חיים פנים-ביתיים. האיזון בין

"חֲכָמוֹת נָשִׁים (החכמה בנשים) "בנתה ביתה" (משלי י"ד, א) לבין "חֲכָמוֹת בְּחוּץ תִּרְנָה" (משלי א', כ) – אל תקרא "חֲכָמוֹת אלא חֲכָמוֹת.

בגלל עומס תפקידיה התורה פטרה את האשה ממצוות עשה שהזמן גרמן, העלולות להכביד, אם לא לחבל, בצרכי הילדים ובצרכי הבית. אי אפשר ברזמנית לשרת שני עינים יסודיים סותרים. הרב רש"י הירש מביא נימוק נועז: "אין האשה זקוקה לכל כך הרבה מצוות בדומה לגבר שעבודתו היומיומית מרחיקה אותו מהספירה הדתית האינטימית של קירבה לה, אך האשה שהיא בספירה הביתית אין לה צורך במצוות עשה המזכירות לה את נוכחות ה' וקירבתו" (ני יעקובסון, "נתיב בינה" א', עמ' 166).

ובפירושו לסידור "תפילות ישראל", נוסח אשכנז (הוצאת הרב קוק, ירושלים, תשנ"ב) הוא כותב, שאכן רחוקים, אנו מן הדעה הטוענת שהברכה "שלא עשני אשה" באה להביע את נחיתות האשה, ולא היא כלל וכלל. יש די אימרות חז"ל בתלמוד המפריכות מכל וכל את הטענה הזאת. ואדרבא, הכול מעלים על נס את עליונותיה של האשה, הן ברמז והן בגלוי. והנה אך אחדות מהן: קודם כל, קביעה בסיסית: יהודי הוא מי שנולד **לאם יהודיה**. האם קובעת את שייכו של הוולד ליהדות ולא האיש, תהיה חכמתו או גדלותו אשר תהיה. והנה קביעה אחרת: "ניתנה בינה יתירה באשה יותר מבאיש" (נדה מ"ה, ע"ב). שבע נביאות קמו לישראל "מאן נינהו: שרה, מרים, דבורה, חנה, אביגיל, חולדה ואסתר" (מגילה י"ד, ע"א). רש"י על הפסוק: "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה", אומר: "למדנו שהיה אברהם אבינו (מייסד האומה העברית) טפל לשרה (אשתו) בנביאות" (בראשית כ"א, יב).

התלמוד מדגיש את חשיבות האשה במערכת החיים. מתוך ששת הסדרים מוקדש סדר שלם הנושא את שמה "נשים", רב הכמות מכולם, שאליו יש להוסיף מסכת "נדה" מסדר טהרות (יצור נחות ח"ו לא היה זוכה לתשומת לב כל כך מרובה). ביבמות נאמר: "א"ר אלעזר כל אדם שאין לו אשה אינו אדם (במלוא מובן המלה) שנאמר 'זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם'" (בראשית ה', ב). באותו דף שם (ס"ג, ע"ב) אומר רבי חמא בר חנינא: "כיוון שנשא אדם אשה – עוונותיו מתפקקין (נסתמין) שנאמר: 'מצא אשה מצא טוב ויפק (מלשון פקק) רצון מהי'" (משלי י"ח, כב). והלא נאמר גם "ומוצא אני מרממות את האשה" (קהלת ז')! לא קשיא: יש להבדיל בין **אשה** ובין **האשה**, בה"א הידועה. האשה המיודעת בגמטריא שווה לאיש: האשה = איש, ופירשו באורח דרשני שאם היא נוהגת כאשה השייכת לעם הנשים – כי הנשים הם עם בפני עצמן, כשם שהאנשים הם עם בפני עצמם, אז – "מוצא אשה מצא טוב", אך אם היא חורגת מגדר הנשים, מאמצת לעצמה אופי גברי, ונוהגת כאיש אז "ומוצא אני" וכ"ו. סוף דבר: יש "לאהוב אשתו כגופו ולכבדה יותר מגופו" (יבמות ס"ב, ע"ב).

לסיכום: הברכה "שעשני כרצוני" באה להביע, באופן אובייקטיבי את הבעיות של חיי האשה, הנעוצה בפיזיולוגיה השונה, התובעת ממנה מטלות כבדות ואין הברכה: "ברוך שעשני כרצוני" באה אלא כדי להביע את הוקרתה לבורא עולם על שהטיל עליה שליחות נעלה זו, ובקבלה נפשית כזאת היא מזדהה עם אמירתה "ברוך אתה ה' שעשני כרצוני". זאת ההוקרה וההודיה להי"ת בקבלת התפקיד הנעלה של אם ושל אשת חיל המיועד לה – זאת משמעות הברכה!